

DAMIÁN NĚMEC

PROJEKT USTAWY O MAJĄTKU I FINANSOWANIU KOŚCIOŁÓW
I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W REPUBLICIE
CZESKIEJ Z 2008 R. W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH UMÓW
KONKORDATOWYCH Z PAŃSTWAMI POSTKOMUNISTYCZNYMI

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie projektu ustawy dotyczącej restytucji majątku Kościołów i innych związków wyznaniowych, który został przygotowany przez Rząd Republiki Czeskiej i odrzucony przez jej Parlament w 2009 r. Szczególna uwaga będzie zwrócona na normy dotyczące Kościoła katolickiego, ponieważ upaństwowiony w ostatnich dziesięcioleciach majątek tego Kościoła stanowił aż 98,5% przejętego w tym czasie przez państwo majątku związków wyznaniowych. Rozwiązania przewidziane w omawianym projekcie ustawy zostaną porównane z rozstrzygnięciami umów konkordatowych, które Stolica Apostolska zawarła z państwami postkomunistycznymi w latach 1990–2008.

1. DOTYCHCZASOWE PRZEPISY DOTYCZĄCE MAJĄTKÓW KOŚCIELNYCH
W REPUBLICIE CZESKIEJ

Majątki związków wyznaniowych, a przede wszystkim Kościoła katolickiego, zostały na przestrzeni XX w. mocno zredukowane przez reformy rolne. Pierwszą z nich przeprowadzono w 1919 r.¹, a jej rewizji

¹ Zob. „Sbirka Zákonů a nařízeni stótu Československého” 1919, nr 215.

dokonano w 1947 r.² Drugą reformę zrealizowano w 1948 r.³ Istotną rolę w tym procesie odegrały również dekrety prezydenta republiki z 1945 r.⁴ Po przejściu władzy przez partię komunistyczną w lutym 1948 r. często dochodziło również do bezprawnego zaboru dóbr kościelnych.

W październiku 1949 r. została przyjęta represyjna i antykościelna ustawa dotycząca ekonomicznego zabezpieczenia kościołów i innych związków wyznaniowych przez państwo⁵. Rząd przyjął wówczas również przepisy wykonawcze odnoszące się do poszczególnych związków wyznaniowych⁶. Tym sposobem Kościół katolicki i inne związki wyznaniowe utraciły prawie wszystkie dobra doczesne i stały się zależne od finansowania z budżetu państwa.

Dzięki tzw. aksamitnej rewolucji w 1989 r. zapoczątkowano proces rzeczywistego gwarantowania wolności religijnej. Nie przyniósł on jednak praktycznych owoców w dziedzinie majątkowej. W 1990 r. przyjęta została tylko prowizoryczna ustawa zwracająca zakonom niektóre budynki klasztorne⁷, którą znowelizowano w 1991 r.⁸ Oczekując bliskiego, jak się zdawało, przyjęcia ustawy o restytucji majątkowej, parlament Republiki Czeskiej przyjął w 1991 r. dwa „artykuły wstrzymujące” w ustawach o alienacji majątku państwa⁹ oraz o gruntach rolnych¹⁰, według których upaństwowionego majątku związków wyznaniowych nie wolno było alienować innym osobom do momentu przyjęcia ustawy o restytucji dóbr kościelnych. Ustawa taka – pomimo uzasadnionego oczekiwania Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych oraz stanowiska Trybunału Konstytucyjnego – nie zosta-

² Zob. „Sbírka zákonů a nařizení republiky Československé” 1947, nr 142. 1947, nr 142.

³ Zob. 1948, nr 46.

⁴ Zob. przede wszystkim „Sbírka zákonů a nařizení státu Československého” 1945, nr 5; 1945, nr 12; 1945, nr 28; „Sbírka zákonů a nařizení republiky Československé” 1945, NR 108. Chodzi o akty dotyczące nieważności niektórych alienacji majątkowych w okresie niewoli oraz zmian majątkowych na skutek dokonanych przesiedleń, zwłaszcza Niemców i Węgrów.

⁵ „Sbírka zákonů republiky Československé” 1949, nr 218.

⁶ Przepisy dotyczące Kościoła katolickiego opublikowano w: „Sbírka zákonů republiky Československé” 1949, nr 219.

⁷ „Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky” 1990, nr 298.

⁸ Tamże 1991, nr 338.

⁹ Tamże 1991, nr 92.

¹⁰ Tamże 1991, nr 229.

ła jednak przyjęta w latach 1991–1992. Ukształtowany wówczas stan prawny obowiązuje do dnia dzisiejszego. Państwo nadal opłaca pensje i składki ubezpieczeniowe dla osób duchownych. W części pokrywa również koszty administracji związków wyznaniowych¹¹.

2. GENEZA I ROKOWANIA NAD PROJEKTEM USTAWY O MAJĄTKU ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Po wyborach do Izby Poselskiej Parlamentu Republiki Czeskiej w 2006 r. rząd koalicyjny (utworzony przez trzy partie: Obywatelską Partię Demokratyczną jako największą partię koalicyjną, Unię Chrześcijańskich Demokratów – Czechosłowacką Partię Ludową i Partię Zielonych) w zgodzie ze składanymi deklaracjami programowymi rozpoczął przygotowywanie ustawy o dobrach kościelnych. Do prowadzenia prac nad projektem tego aktu normatywnego rząd powołał w maju 2007 r. specjalną komisję, której przewodniczącym został minister kultury. Równoległe powstała komisja kościelna, na czele której stanął przewodniczący Konferencji Episkopatu Czech, abp Jan Graubner. Jego zastępcą został przewodniczący Rady Ekumenicznej Kościołów w Republice Czeskiej, Pavel Černý.

Komisjom rządowej i kościelnej przedstawiono propozycję rozwiązań, które zostały przygotowane przez ministerstwo kultury. Propozycja została poddana poprawkom w dniu 4 października 2007 r. i po uwzględnieniu postulowanych zmian obie komisje zaaprobowaly te propozycje w dniu 13 grudnia 2007 r. Rząd zatwierdził je 23 stycznia 2008 r. Na tej podstawie ministerstwo kultury przygotowało ostateczny projekt ustawy, który został zaaprobowany przez rząd w dniu 2 kwietnia 2008 r. Przygotowany w tym trybie projekt ustawy o złagodzeniu krzywd majątkowych poczynionych kościołom i innym związkom wyznaniowym w czasie niewoli, regulacji relacji majątkowych między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi oraz o zmianie niektórych ustaw został przesłany do parlamentu.

¹¹ Zob. na ten temat: V. Valeš, *Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989*, Brno 2009, s. 10-53.

Dyskusja parlamentarna nad omawianym projektem ustawy rozpoczęła się w kwietniu 2008 r. Krytyczne stanowisko zajęły wobec niego ugrupowania opozycyjne: Partia Komunistyczna Czech i Moraw oraz Czeska Partia Socjaldemokratyczna. Pewna opozycja (trzech posłów największej partii koalicyjnej, tj. Obywatelskiej Partii Demokratycznej, na czele z posłem Vladimírem Tlustým) pojawiła się nawet wewnątrz koalicji rządzącej. W konsekwencji w dniu 29 kwietnia 2008 r. doszło do zawieszenia prac parlamentarnych do czasu podania danych dotyczących wyceny rekompensaty finansowej za dobra nierestytuowane. Dnia 13 czerwca 2008 r. – po przekazaniu tych danych przez ministerstwo kultury – utworzono komisję parlamentarną¹², której zadaniem było zmodyfikowanie projektu ustawy do 31 grudnia 2008 r. Termin ten został następnie przedłużony do 31 marca 2009 r.¹³

Do zakończenia parlamentarnych prac nad omawianym projektem doprowadził kryzys rządowy z 2009 r. W dniu 24 marca tego roku Izba Poselska wyraziła rządowi *votum* nieufności, a dwa dni później komisja parlamentarna odrzuciła projekt ustawy stosunkiem głosów 7:5¹⁴. Następnie rząd podał się do dymisji i doszło do nominacji rządu tymczasowego. Nowy premier J. Fischer podczas spotkania z przedstawicielami kościołów i innych związków wyznaniowych w dniu 27 maja 2009 r. ogłosił, że rozwiązanie tej kwestii zostanie pozostawione nowemu rządowi ukonstytuowanemu po kolejnych wyborach parlamentarnych. Wybory te miały się odbyć w październiku 2009 r. Z powodów prawnych i politycznych odbyły się jednak w terminie regularnym – 27 i 28 maja 2010 r.

¹² Rezultat głosowania: na 197 obecnych posłów, 109 głosowało za, 5 przeciw, 83 wstrzymało się od głosu.

¹³ W skład komisji weszło 6 posłów z koalicji rządowej (wśród nich poseł Tlustý) oraz 6 posłów z opozycji (włącznie z przedstawicielami Partii Komunistycznej Czech i Moraw). Konferencja Episkopatu Czech i Ekumeniczna Rada Kościołów we wspólnej deklaracji z dnia 13 czerwca 2008 r. wyraziły zaniepokojenie faktem, że komisja będzie działała bez reprezentantów kościołów i innych związków wyznaniowych, a zamiast tego z aktywnym udziałem reprezentantów partii komunistycznej. Zobacz: <http://tisk.cirkev.cz/z-domova/vyjadreni-cbka-erc-k-ustaveni-poslanecke-komise-k-narovnani-s-cirkvemi.html> [dostęp 14.01.2010].

¹⁴ Decydujący okazał się głos posła Tlustego (w momencie głosowania już faktycznie posła niezależnego, gdyż dzień przed głosowaniem został usunięty z klubu posłów Obywatelskiej Partii Demokratycznej), który głosował razem z posłami partii opozycyjnych, zalecając Izbie Poselskiej odrzucenie omawianego projektu.

3. UKŁADOWE ROZWIĄZANIA PRZYGOTOWANEJ REGULACJI PRAWNEJ

Zgodnie z zamysłem twórców omawianego projektu zawarte w nim unormowania miały zostać wprowadzone do czeskiego prawa z wykorzystaniem ustawy. Zarówno w trakcie prac nad tym projektem, jak i w jego treści wykorzystano jednak również rozwiązania o charakterze umownym. Zawarte w projekcie uregulowania zostały opracowane w trakcie negocjacji prowadzonych przez dwie komisje – rządową i kościelną. W ramach komisji kościelnej wypracowano konsens 17 zainteresowanych kościołów i innych związków wyznaniowych. Natomiast w samym tekście projektu przewidziano konieczność zawarcia bilateralnych umów między państwem i poszczególnymi związkami wyznaniowymi w sprawie wysokości rekompensaty finansowej. Miała to być umowa zawarta na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego (przy założeniu, że państwo występowało w roli dłużnika, natomiast kościoły i inne związki wyznaniowe występowały z pozycji wierzycieli).

Koncepcja połączenia ustawy oraz umów między państwem i poszczególnymi kościołami oraz innymi związkami wyznaniowymi została przyjęta z kilku powodów. Pierwszorzędną rolę odegrały motywy pragmatyczne (większa możliwość uzyskania konsensu w parlamencie) oraz prawne (w prawie czeskim brakuje podstaw dla umów zawieranych między państwem i poszczególnymi związkami wyznaniowymi na wzór niemiecki, wykorzystano więc model umowy cywilno-prawnej). Zgodzono się również, że przyjęcie rozwiązań wykorzystujących elementy umowne stanowi gwarancję większej stabilności.

4. POŁĄCZENIE KONCEPCJI RESTYTUCJI NATURALNEJ ORAZ REKOMPENSATY FINANSOWEJ

W dyskusjach politycznych przez długi czas wypowiedziano opinie mieszczące się pomiędzy dwoma rozwiązaniami. Pierwszym była fizyczna restytucja części dóbr kościelnych (w latach 1998–2006 strona rządowa preferowała rozwiązanie polegające na taksatywnym wyliczeniu w ustawie dóbr podlegających restytucji). Natomiast drugie polega-

ło na rekompensacie finansowej mającej postać renty lub funduszu. Przedstawiano również propozycje kombinacji obu tych rozwiązań. Trudno było jednak uzyskać zgodę między poszczególnymi związkami wyznaniowymi. Nawet w Kościele katolickim uwidaczniały się różnice pomiędzy Konferencją Episkopatu (preferującą rekompensatę) a Konferencją Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich (preferującą pierwotnie restytucję fizyczną w kombinacji z rekompensatą). W omawianym projekcie ustawy przyjęto rozwiązania polegające na kombinacji restytucji naturalnej oraz rekompensaty finansowej, z przewagą tej drugiej – tym sposobem uwzględnione są życzenia poszczególnych zainteresowanych.

4.1 RESTYTUCJA NATURALNA

4.1.1 RESTYTUCJA NATURALNA W PROJEKCIE USTAWY

Projekt ustawy daje w art. 3–13 możliwość przekazania zakonom Kościoła katolickiego i Funduszowi Religijnemu ruchomości i nieruchomości stanowiących własność państwa¹⁵. Zgodnie z tymi przepisami inne osoby mogły w ten sposób uzyskać własność nieruchomości lub ruchomości tylko w przypadku ich funkcjonalnej przynależności do nieruchomości już będącej własnością danego związku wyznaniowego lub służącej celom kultycznym, pastoralnym, charytatywnym, edukacyjnym, administracyjnym, służbie zdrowia, czy jako mieszkanie osób duchownych.

Przyjęte rozwiązanie nie oznaczało jednak realizacji idei *restitutio in integrum*. Restytuowana mogła być tylko własność państwa, jego organizacji, funduszków i przedsiębiorstw. Z restytucji zostały ponadto wykluczone: tereny, na których już znajdują się budynki, nieruchomości w poligonach wojskowych, własność ministerstwa sprawiedliwości niezbędna dla funkcjonowania policji oraz metryki kościelne zabrane w 1950 r. Procedura przeniesienia własności miała być różna dla nieruchomości rolnych i innych rzeczy.

¹⁵ Sporo nieruchomości państwo przekazało jednak jednostkom samorządu terytorialnego (regiony i gminy), podważając w ten sposób sens „artykułów wstrzymujących”.

Odrębne przepisy przyjęto w odniesieniu do nieruchomości niezbędnych w Republice Czeskiej dla sprawowania administracji państwowej. Jeśli niemożliwe było przekazanie w zamian za nie innych nieruchomości, miały być one wynajmowane instytucjom państwowym na okres 10 lat za kwotę odpowiadającą warunkom istniejącym w danej miejscowości.

4.1.2 RESTYTUCJE MAJĄTKOWE W UMOWACH KONKORDATOWYCH Z PAŃSTWAMI POSTKOMUNISTYCZNYMI

W umowach konkordatowych z państwami postkomunistycznymi często jest mowa o restytucjach majątkowych. W art. 10 umowy z Łotwą (2000/2002)¹⁶ mowa jest o zawarciu umowy parcjalnej między instytucjami państwowymi i konferencją episkopatu. Do restytucji majątkowej przeprowadzonej w drodze ustawowej zobowiązała się natomiast Albania, zgodnie z umową o regulacji stosunków wzajemnych (art. 8-9)¹⁷. Podobnie ma się rzecz w art. 10 ust. 3 umowy podstawowej z Bośnią i Hercegowiną (2007/2008)¹⁸. Państwo w okresie 10 lat zobowiązało się w niej do przeprowadzenia restytucji na miarę możliwości, godząc się również na rekompensatę za mienie, którego nie zwróci. Ostateczne rozwiązanie zostanie przygotowane w komisji mieszanej. Podobne reguły przyjęto w umowach z nowymi krajami związkowymi Niemiec. Tak jest w protokole końcowym art. 19 ust. 2 umowy z Turyngią (1997)¹⁹, art. 16 ust. 3 umowy z Meklemburgią-

¹⁶ *Conventio inter Sanctam Sedem et Lettoniae Rem Publicam*, podpisana 8 listopada 2000 r., obowiązująca od 25 października 2002 r., w: *AAS XCV* (2003), s. 102-120; [dalej: umowa z Łotwą (2000/2002)].

¹⁷ *Conventio inter Apostolicam Sedem ac Rem Publicam Albaniae de mutuis moderandis necessitudinibus*, podpisana 23 lutego 2002 r., obowiązująca od 21 września 2002, w: *AAS XCIV* (2002), s. 660-664 [dalej: umowa o regulacji stosunków wzajemnych z Albanią (2002)].

¹⁸ *Basic Agreement between the Holy See and Bosnia and Herzegovina – Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine*, podpisana 19 kwietnia 2006 r., protokół końcowy podpisany 29 września 2006 r., w: *AAS XCIX* (2007), s. 939-946 [dalej: umowa podstawowa z Bośnią i Hercegowiną (2007/2008)].

¹⁹ *Conventio inter Apostolicam Sedem et Liberum Statum Thuringiae*, podpisana 11 czerwca 1997 r., obowiązująca od 6 października 1997, w: *AAS LXXXIX* (1997), s. 756-795. [dalej:

Pomorzem Przednim (1997)²⁰ i art. 12 ust. 3 umowy z Brandenburgią (2003/2004)²¹. Przyjęto, że odbędzie się to zgodnie z ustawami państwowymi (w 1990 r. kraje te przejęły system prawny RFN).

4.1.3 SZCZEGÓŁOWA REGULACJA RESTYTUCJI FIZYCZNEJ W UMOWACH Z WĘGRAMI I CHORWACJĄ

Bardzo szczegółowe unormowania dotyczące restytucji naturalnej (fizycznej) znalazły się w dwóch umowach parcjalnych, które Stolica Apostolska zawarła z Węgrami (1997/1998)²² i Chorwacją (1998)²³.

Umowa majątkowa z Węgrami (1997/1998) nawiązuje do zwrotu części dóbr kościelnych na podstawie ustawy nr XXXII/1991 i przedłuża okres jej realizacji. W umowie przyjęto, że kolejne nieruchomości, zgodnie ze sporządzonymi wykazami (aneks do nr 2 tej umowy), mają zostać zwrócone w latach 1998–2011 (rozdział II art. 1).

Umowa majątkowa z Chorwacją (1998) ustanawia zasadę częściowej restytucji fizycznej. W umowie tej postanowiono, że w okresie 6 miesięcy od jej wejścia w życie komisja mieszana (której członkowie zostaną wyznaczeni przez stronę państwową i Konferencję Episkopatu) opracuje listę dóbr podlegających restytucji, wskazując jednocześnie jej termin (art. 3).

umowa z Turynią (1997)].

²⁰ *Conventio inter Apostolicam Sedem et Foederatam Civitatem Megaloburgi-Pomeraniae Anterioris*, podpisana 15 października 1997 r., obowiązująca od 22 grudnia 1997 r., w: *AAS XC* (1998), s. 98-116. [dalej: umowa z Meklemburgią-Pomorzem Przednim (1997)].

²¹ *Conventio inter Apostolicam Sedem et Foederatam Civitatem Brandeburgi*, podpisana 12 grudnia 2003, obowiązująca od 26 kwietnia 2004 r., w: *AAS XCVI* (2004), s. 625-652; [dalej: umowa z Brandenburgią (2003/2004)].

²² *Conventio inter Apostolicam Sedem et Hungariae Rem Publicam de ope ferenda ministerii publici inceptis aliisque negotiis proprie religionis sue «vitae fidei» ab Ecclesia catholica in Hungaria explendis, nec non de quibusdam causis ad patrimonium spectantibus*, podpisana 20 czerwca 1997 r., obowiązująca od 3 kwietnia 1998 r., w: *AAS XC* (1998), s. 330-341 [dalej: umowa majątkowa z Węgrami (1997/1998)].

²³ *Conventio inter Sanctam Sedem et Croatiae Rem Publicam de rebus oeconomicis*, podpisana 9 października 1998 r., obowiązująca od 14 grudnia 1998 r., w: *AAS XCI* (1999), s. 170-178 [dalej: umowa majątkowa z Chorwacją (1998)].

4.2 REKOMPENSATA FINANSOWA

4.2.1 REKOMPENSATA FINANSOWA W PROJEKCIE USTAWY

W rozdziale III projektu ustawy (art. 14 i 15) przewidziano rekompensatę finansową dla zakonów i Funduszu Religijnego za dobra nierejestrowalne, natomiast dla innych osób prawnych Kościoła katolickiego i pozostałych związków wyznaniowych – za wszystkie dobra.

Kwota rekompensaty została określona na 83 miliardy koron czeskich. Określono ją w drodze konsensusu między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, bazując na ocenie dokonanej w komisji państwowej. Na podstawie ustaleń dokonanych w komisji kościelnej w projekcie ustawy przyjęto również, że 83% tej kwoty przypadnie Kościołowi katolickiemu, natomiast jej 17% – pozostałym związkom wyznaniowym. Ustalono również, że kwota należna Kościołom i innym związkom wyznaniowym będzie wypłacana przez okres 60 lat, określając stopę waloryzacji na 4,85%. Właśnie wysokość rekompensaty i okres spłacania należności stały się głównym przedmiotem sporów i gry politycznej.

4.2.2 REKOMPENSATA FINANSOWA W UMOWACH KONKORDATOWYCH Z PAŃSTWAMI POSTKOMUNISTYCZNYMI

Państwa postkomunistyczne, zawierając umowy ze Stolicą Apostolską, często zobowiązują się do rekompensaty za niezwrócone dobra kościelne oraz do szukania odpowiedniego modelu finansowania Kościoła katolickiego tam, gdzie w przeszłości zostały upaństwowione duże majątki kościelne.

Znalezienie rozwiązania w drodze umowy parcjalnej między państwem a Stolicą Apostolską zapowiedziano w art. 20 umowy podstawowej ze Słowacją (2000)²⁴. Natomiast przyszłe rozwiązanie wprowadzone w ustawie państwowej jest zapowiadane w art. 18

²⁴ *Conventio inter Sanctam Sedem et Slovachiae Rem Publicam*, podpisana 24 listopada 2000, obowiązująca od 18 grudnia 2000 r., w: *AAS* XCIII (2001), s. 136-155 [dalej: umowa podstawowa ze Słowacją (2000)].

nieratyfikowanej umowy Stolicy Apostolskiej z Republiką Czeską (2002/?)²⁵. Konkretnie rozwiązania dotyczące finansowej rekompensaty za upaństwowione mienie zawarto natomiast w umowach między Stolicą Apostolską a nowymi krajami związkowymi Niemiec²⁶.

W umowie majątkowej z Węgrami (1997/1998) przyjęto, że równość dóbr, które dotąd nie zostały zwrócone Kościołowi, wynosi 42 miliardy forintów. Postanowiono, że kwota ta będzie alokowana w wirtualnym funduszu mającym naturę długotrwałego depozytu. Kwota tego depozytu ma być waloryzowana według stopy inflacji waluty węgierskiej, a zysk (w wysokości 4% depozytu w latach 1998–2000 i 5% tego depozytu od roku 2001) będzie przekazywany Kościołowi²⁷. W związku z uzgodnionymi rozwiązaniami Stolica Apostolska zadeklarowała, że zaspokojone są kościelne roszczenia rewindykacyjne wynikające z ustawy nr XXXII/1991.

Zawierając umowę majątkową z Chorwacją (1998), postanowiono, że w okresie jednego roku od dnia wejścia w życie tej umowy (to znaczy pół roku po wyszczególnieniu dóbr rewindykowanych i nierewindykowanych) przez komisję mieszaną uzgodniony zostanie termin i kwota rekompensaty. Rząd został natomiast zobowiązany do realizacji dokonanych uzgodnień formą wpłat kwartalnych na konto Funduszu Centralnego Konferencji Biskupów Chorwacji, który realizuje podział pieniędzy między (archi)diecezje, instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego, według wartości dóbr im skonfiskowanych.

²⁵ *Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů*, podpisana 25 lipca 2002 r., w: *Revue církevního práva*, č. 22-2/02, s. 163-175 [dalej: umowa z Republiką Czeską (2002/?)]. Izba Poselska Parlamentu Republiki Czeskiej w 2003 r. odmówiła ratyfikacji tej umowy. Od tej pory rozmowy między stronami nie zostały wznowione.

²⁶ Zob. pkt 5.4.4 niniejszego opracowania.

²⁷ Zob. rozdział II, art. 2 ust. 1-3 umowy majątkowej z Węgrami (1997/1998).

5. SPOSOBY FINANSOWANIA KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

5.1 BEZPOŚREDNIE FINANSOWANIE KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W PROJEKCIE USTAWY

Kwestii finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych przez państwo poświęcono w omawianym projekcie ustawy art. 16 (*Przepisy przejściowe*). Przyjęto w nim, że takie finansowanie nie ustanie od razu, lecz będzie się stopniowo obniżać. Zgodnie z tym przepisem przez 20 lat nadal miałyby być wypłacana subwencja na pensje duchowych i na rzecz części administracji kościelnej. Jednak co roku byłaby ona obniżana o 5% kwoty subwencji z pierwszego roku okresu przejściowego (czyli ostatniego roku „starego systemu”).

Rodzi się jednak pytanie, czy takie rozwiązanie można uznać za sprawiedliwe? Państwo w ten sposób zupełnie wyłączyłoby się z bezpośredniego finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych. Trzeba jednak pamiętać, że na mocy ustawy z 1949 r.²⁸ państwo przejęło wszystkie dotychczasowe obowiązki i prawa patronatu publicznego i prywatnego, a więc m.in. prawo prezentacji oraz obowiązek wsparcia finansowego. Art. 30 wydanej w związku z tą ustawą instrukcji rządowej²⁹ (aktualnie już nieobowiązującej) brzmiał: „Państwo wykonuje patronat drogą prezentacji ordynariuszowi odpowiednich kandydatów na wakujące beneficja”. Z kolei art. 31 posiadał następujące brzmienie: „Wszystkie obowiązki wsparcia finansowego potrzeb Kościoła, jego części składowych, wspólnot, instytucji, fundacji, kościołów, beneficjów i funduszy, wynikające z prawa patronatu lub innych tytułów prawnych lub zwyczajów wieloletnich, są zniesione”. Trzeba jednak uznać, że rozwiązanie polegające na przejściu wszystkich obowiązków z jednoczesnym ogłoszeniem ich wygaśnięcia jest wewnętrznie sprzeczne. Dlatego jest kwestią sprawiedliwości, aby państwo przeje-

²⁸ „Sbírka zákonů republiky Československé“ 1949, nr 218.

²⁹ „Sbírka zákonů republiky Československé“ 1949, nr 219.

ło pewne obowiązki także *pro futuro*, jak to zrealizowano na przykład w nowych krajach związkowych Niemiec³⁰.

Z drugiej strony trzeba jednak uznać, że współfinansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych przez państwo jest rozwiązaniem mocno kontrowersyjnym. Jest ono odrzucane przez znaczącą większość czeskiego społeczeństwa. Utrwalanie takiego rozwiązania oznaczałoby mocne związanie kościołów i innych związków wyznaniowych z administracją państwową i konserwowałoby ich zależność od państwa. Trudno mieć bowiem wątpliwości, że dotychczasowe przepisy hamują uzyskanie przez związki wyznaniowe niezależności finansowej.

5.2 POŚREDNIE FINANSOWANIE KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W PROJEKCIE USTAWY

W raporcie uzasadniającym do projektu ustawy (lecz nie w samym projekcie) mowa jest również o zachowaniu dotychczasowego systemu pośredniego wsparcia związków wyznaniowych przez państwo. Miałyby polegać na (współ)finansowaniu prowadzonych przez nie szkół, zakładów służby zdrowia i pomocy społecznej, utrzymaniu zabytków kościelnych i ulgach podatkowych.

Celem proponowanej ustawy jest rewindykacja krzywd majątkowych wyrządzonych kościołom i innym związkom wyznaniowym w latach 1948–1990. Projektodawcy nie zamierzali odnosić się do kwestii związanych ze wspieraniem takiej działalności kościelnej, której prowadzenie wiąże się z realizacją interesu publicznego i podkreśla rolę związków wyznaniowych jako ważnych elementów społeczeństwa obywatelskiego.

³⁰ Zob. punkt 5.4.4 niniejszego opracowania.

5.3 BEZPOŚREDNIE FINANSOWANIE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W UMOWACH KONKORDATOWYCH Z PAŃSTWAMI POSTKOMUNISTYCZNYMI

5.3.1 DAROWIZNY

Darowizny są w każdym państwie ważnym źródłem dochodów Kościoła katolickiego. Państwa zawierające umowy ze Stolicą Apostolską gwarantują wolność Kościoła w przyjmowaniu darowizn. Niejednokrotnie reguluje się również podatkowe skutki dokonywania i przyjmowania takich darowizn³¹.

5.3.2 PODATEK KOŚCIELNY

Podatek kościelny (w Austrii – składka kościelna) jest instrumentem tradycyjnie wykorzystywanym w państwach niemieckojęzycznych. Nie może więc dziwić, że ten sposób finansowania potrzeb Kościoła został wprowadzony w nowych krajach związkowych Niemiec, po ich włączeniu do RFN. Rozwiązanie to przewidziano w art. 21 umowy z Saksonią (1996/1997)³², art. 25 i 26 umowy z Turyngią (1997), art. 16 umowy z Meklemburgią-Pomorzem Przednim (1997), art. 19 i 20 umowy z Saksonią-Anhalt (1889)³³ i art. 17 i 18 umowy z Brandenburgią (2003/2004).

Zgodnie z powołanymi wyżej umowami podatek kościelny został wyraźnie zdefiniowany jako dopłata (*Zuschlag*) do podatku dochodowego od osób fizycznych. Jego wysokość – według decyzji podejmowanych na poziomie poszczególnych diecezji – wynosi z reguły 8-9% podatku dochodowego³⁴.

³¹ Zob. punkt 5.4 niniejszego opracowania.

³² *Conventio inter Apostolicam Sedem et Liberum Statum Saxoniae* podpisana 2 lipca 1996 r., obowiązująca od 29 kwietnia 1997 r., w: *AAS LXXXIX* (1997), s. 613-648 [dalej: umowa z Saksonią (1996/1997)].

³³ *Conventio inter Apostolicam Sedem et Foederatam Civitatem Saxoniae-Anhaltini*, podpisana 15 stycznia 1998 r., obowiązująca od 23 kwietnia 1998 r., w: *AAS XC* (1998), s. 430-502 [dalej: umowa z Saksonią-Anhalt (1998)].

³⁴ G. Robbers, *State and Church in Germany*, w: *State and Church in the European Union*, red. G. Robbers, Baden-Baden 2005², s. 89-90.

Podatek kościelny zbierany jest przez państwowe urzędy skarbowe, które w związku z tym zatrzymują 3-4% inkasowanego podatku³⁵. Diecezje mają obowiązek zgłoszenia ewentualnej zmiany taryfy podatkowej do ministerstwa finansów danego kraju związkowego w wyraźnie określonych terminach. Warunkiem realizacji procedur związanych z egzekwowaniem podatku kościelnego jest prowadzenie ewidencji przynależności wyznaniowej podatników i przepływ tych informacji pomiędzy państwowym aparatem skarbowym a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Jedynym sposobem zwolnienia się od obowiązku zapłaty tego podatku jest bowiem wystąpienie z Kościoła (*Kirchenaustritt*) zadeklarowane w odpowiedni sposób wobec władzy określonej przez prawo kraju związkowego³⁶. Trzeba przy tym podkreślić, że dane dotyczące przynależności wyznaniowej podatników objęto ochroną przewidzianą w przepisach państwowych, a kościoły zostały zobowiązane w tych kwestiach do surowej dyskrekcji³⁷.

5.3.3 ASYGNACJA PODATKOWA

Asygnacja podatkowa daje osobom fizycznym możliwość przeznaczenia (asygnacji) pewnej części płaconego przez nie podatku dochodowego na jeden z celów przewidzianych przez ustawę (np. na działalność kościołów i innych związków wyznaniowych, na kulturę czy instytucje publiczne). W państwach postkomunistycznych system ten został wprowadzony na Słowacji, a następnie na Węgrzech. Na podstawie art. 4 rozdziału II umowy majątkowej z Węgrami (1997/1998) przyznano podatnikom możliwość asygnacji 1% podatku dochodowego,

³⁵ W Austrii składkę kościelną inkasują kościoły, w ramach których utworzono specjalne struktury. Ich utrzymanie kosztuje około 10% uzyskiwanych środków. M. Cipár, *Niektoré aspekty rakúskeho a talianskeho modelu financovania cirkví*, w: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2001*, Bratislava 2002, s. 173-174.

³⁶ H. Marré, *Cirkevná daň na príklade Nemecka*, s. 30-31. Na temat „wystąpienia z Kościoła” wyraźnie mówi aneks końcowy do art. 23 umowy z Saksonią (1996/1997) i art. 21 ust. 2 umowy z Brandenburgią (2003/2004).

³⁷ Art. 23 umowy ze Saksonią (1996/1997), art. 28 umowy z Turyngią, art. 18 ust. 5 umowy z Meklemburgią-Pomorzem Przednim, art. 20 umowy z Saksonią-Anhalt i art. 21 umowy z Brandenburgią.

począwszy od 1 stycznia 1998 r. Okazało się, że około 65% asygnacji podatkowych dokonywanych jest na korzyść Kościoła katolickiego³⁸.

5.3.4 SUBWENCJE PAŃSTWOWE

Przydzielanie takich subwencji regulowane jest przez prawo państwowe w sposób bardzo zróżnicowany³⁹. Dlatego tylko wyjątkowo regulacja tych kwestii znajduje miejsce w umowach konkordatowych. Przeważnie ma to miejsce w umowach zawieranych przez Stolicę Apostolską z państwami postkomunistycznymi w związku z niemożliwością *restitutionis in integrum* (o czym była mowa w punkcie 4. „Połączenie koncepcji restytucji naturalnej oraz rekompensaty finansowej”).

Wyraźne postanowienie o subwencjach udzielanych w formie grantów znajdziemy w art. 11 umowy finansowej z Chorwacją (1998). Stanowi się tam, że urzędy państwowe będą corocznie oceniać, zatwierdzać i subwencjonować poszczególne programy i projekty kościelnych osób prawnych na podstawie polecenia biskupa diecezjalnego i użyteczności projektu dla dobra wspólnego.

5.4 POŚREDNIE FINANSOWANIE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W UMOWACH KONKORDATOWYCH Z PAŃSTWAMI POSTKOMUNISTYCZNYMI

5.4.1 ULGI FISKALNE

Bardzo ważnym pośrednim źródłem finansowania Kościoła katolickiego przez państwo są ulgi (podatkowe, celne i administracyjne)

³⁸ Z dochodów z asygnacji podatkowej korzysta na Węgrzech około 100 wspólnot (kongregacji) religijnych. Największe kwoty – po Kościele katolickim – otrzymuje Ewangelicki Kościół Reformowany (ok. 20%) oraz Luterski Kościół Ewangelicki (ok. 5,7%). B. Schanda, *State and Church in Hungary*, w: *State and Church in the European Union*, red. G. Robbers, Baden-Baden 2005², s. 399-400.

³⁹ Spotykane rozwiązania oscylują pomiędzy niemal pełnym finansowaniem wydatków Kościoła przez państwo a ich finansowaniem w niewielkim tylko procencie. Zob. np. H. Marré, *Systémy financování církví v zemích Evropské unie a v USA*, „Revue pro církevní právo” 1998, nr 10-2, s. 70.

polegające niejednokrotnie na całkowitym zwolnieniu podmiotów kościelnych z obowiązków fiskalnych. Stosowanie takich rozwiązań nie przyczynia się co prawda do zwiększenia dochodów, pomniejsza jednak wydatki.

Regulacja ulg fiskalnych często znajduje miejsce w umowach konkordatowych. Unormowania poświęcone tym kwestiom nie wykraczają zazwyczaj poza kilka marginalnych postanowień. Jednak na przykład umowa finansowa z Albanią (2007/2008)⁴⁰ prawie w całości jest poświęcona regulacji ulg fiskalnych.

Ogólnie można stwierdzić, że w umowach konkordatowych państwa stosunkowo często zapewniają Kościołowi różnorodne ulgi fiskalne (zwłaszcza w sferze podatków i opłat administracyjnych i zawsze w zgodzie z prawem państwowym). Regułą jest też to, że omawiane ulgi nie mają zastosowania w sytuacjach podejmowania działań, które mają na celu osiągnięcie zysku. Unikalne jest postanowienie umowy majątkowej z Węgrami (1997/1998), w którym przyjęto, że warunkiem modyfikacji przysługujących Kościołowi ulg fiskalnych, jest jego zgoda na dokonanie zmian (rozdział II, art. 4 ust. 3).

5.4.2. DAROWIZNY OBJĘTE ULGĄ PODATKOWĄ

Standardowy instrument pośredniego wspierania działalności Kościoła katolickiego, podobnie jak i innych związków wyznaniowych oraz organizacji *non profit*, daje możliwość pomniejszenia podstawy opodatkowania darczyńców (podatkiem dochodowym od osób fizycznych i prawnych) o kwoty dokonywanych darowizn. Kwestie te są jednak regulowane wyłącznie przez przepisy krajowe. Nie poświęcono im miejsca w żadnej umowie konkordatowej.

⁴⁰ *Conventio inter Apostolicam Sedem et Rempublicam Albaniae. (Accordo fra la Repubblica di Albania e la Santa Sede su alcune questioni economiche e tributarie)*, podpisana 3 grudnia 2007 r., obowiązująca od 22 lutego 2008 r., w: *AAS C(2008)*, s. 194-199. [dalej: umowa majątkowa z Albanią (2007/2008)].

5.4.3 WSPÓLPRACA PRZY OCHRONIE ZABYTKÓW I ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH

Zabytki kościelne (nieruchome i ruchome) oraz znajdujące się w posiadaniu Kościoła archiwa stanowią w krajach o tradycji chrześcijańskiej znaczną część narodowego patrymonium kulturowego. Z tego powodu w umowach konkordatowych poświęca się im zazwyczaj osobne postanowienia.

Regułą jest, że Kościół i państwo zobowiązują się wyraźnie do współpracy przy ochronie, konserwacji i ewentualnie przy rozwoju elementów dziedzictwa kulturalnego, które pozostają własnością Kościoła. Ze swojej strony Kościół zobowiązuje się do troski o te zabytki (w niemieckich krajach związkowych z wyraźnym odwoływaniem się do prawa krajowego, przede wszystkim w kwestiach dotyczących alienacji zabytków) oraz do ich udostępniania dla zwiedzających. Państwo z kolei przyjmuje obowiązek subwencjonowania działań stanowiących wyraz troski o te zabytki, w ramach obowiązujących w danym kraju przepisów prawnych⁴¹. Niektóre umowy (na przykład z Turynią, Saksonią-Anhalt i Brandenburgią) nakładają na urzędy ochrony zabytków obowiązek współdziałania z Kościołem przy pozyskiwaniu funduszy od instytucji krajowych i międzynarodowych.

W większej liczbie umów pojawia się postulat stworzenia specjalnej komisji ds. troski o zabytki kościelne. Stosowane są jednak różne rozwiązania szczegółowe. Zgodnie z postanowieniami konkordatowymi w Polsce i Republice Czeskiej w każdej diecezji powinna zostać utworzona specjalna komisja kościelna, natomiast zasady udostępnienia zabytków ma w Polsce opracować wspólnie Konferencja Episkopatu i kompetentna władza państwowa. W Chorwacji powinna być stworzona komisja mieszana ds. ochrony, rozwoju i udostępnienia zabytków kościelnych na szczeblu ogólnopaństwowym. O utworzeniu komisji mieszanej *implicite* postanowiono również w umowie podstawowej ze Słowacją: udział państwa w finansowaniu ochrony i konserwacji zabytków będących własnością Kościoła powinien tam zostać określony w przyszłej parcjalnej umowie majątkowej.

⁴¹ Zob. np. art. 19 umowy z Saksonią (1996/1997).

Postanowienia zawarte w niektórych umowach mają charakter wyjątkowy. W umowie z Meklemburgią-Pomorzem Przednim (1997) państwo zobowiązało się do brania pod uwagę postulatów władz kościelnych, przyjmując także, że ewentualne rozbieżności opinii będą usuwane na drodze negocjacji między zainteresowanym biskupem a najwyższym urzędnikiem państwowym odpowiedzialnym za ochronę zabytków. W umowie z Brandenburgią (2003/2004) zawarto postanowienia odnoszące się do sytuacji ewentualnego znalezienia na terenie kościelnym zabytkowych przedmiotów liturgicznych bądź innych mających znaczenie kultyczne. Przyjęto, że jeżeli nie uda się zidentyfikować właściciela, rzeczy te staną się własnością państwa. Zostaną jednak bezpłatnie wypożyczone Kościołowi na długi okres czasu, co powinno zostać potwierdzone umową zawartą w formie pisemnej. Natomiast w umowie majątkowej z Chorwacją (1998) państwo wyraźnie zobowiązało się do zwrotu metryk kościelnych, kronik i innych ksiąg bezprawnie zawłaszczonych w okresie reżimu komunistycznego i znajdujących się we władaniu państwa. Z kolei w umowie z Łotwą (2001/2002), pomimo braku określenia zasad ogólnych, znajdują się rozbudowane postanowienia odnoszące się do świątyni w Anglonie, która stanowi doniosłą część narodowego dziedzictwa kulturowego i historycznego, o znaczeniu międzynarodowym.

5.4.4 WSPÓLFINANSOWANIE STRICTE RELIGIJNEJ DZIAŁALNOŚCI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Mówiąc o *stricte* religijnej działalności Kościoła katolickiego, podobnie jak i innych związków wyznaniowych, myślimy o tych działaniach mających inspirację religijną, które nie są przez społeczeństwo traktowane jako czynności użyteczności publicznej. W zakresie tego pojęcia, mimo istniejących w poszczególnych państwach różnic, zawsze włącza się koszty związane z organizowaniem nabożeństw oraz różnych konferencji, nakłady na administrację kościelną, wydatki ponoszone w celu zapewnienia potrzebnych mieszkań służbowych oraz domów zakonnych, koszty edukacji seminarzystów i zakonników, a także koszty personalne związane z wymienionymi czynnościami.

Wyraźniejsze postanowienia dotyczące ściśle religijnej działalności Kościoła zostały zawarte jedynie w umowie majątkowej z Węgrami (1997/1998). W jej preambule mowa jest o „działalności na rzecz życia religijnego” i odróżnia się ją od „działalności na rzecz służby publicznej”⁴². Natomiast w rozdziale II (nr 2) omawianą działalność określa się tylko negatywnie, wskazując na jej odmienności od aktywności (związanej z pełnieniem) służby publicznej⁴³.

Ewentualne subwencjonowanie działalności *stricte* religijnej przez państwo zawsze związane jest z tradycjami historycznymi i społecznymi poszczególnych państw. Uzasadnienie takich subwencji może być dwojakie. Może być postrzegane jako częściowa rekompensata za dobra (szczególnie nieruchomości) skonfiskowane w przeszłości (Węgry, nowe kraje związkowe Niemiec, częściowo też Chorwacja) albo jako sposób zwolnienia państwa z roszczeń wynikających z innych tytułów (związanych na przykład z patronatem – nowe kraje związkowe Niemiec). Niekiedy oba uzasadnienia są wykorzystywane łącznie.

Trzeba podkreślić, że żadne z państw postkomunistycznych nie zobowiązało się do pełnego finansowania czysto religijnej działalności Kościoła. Mowa jest co najwyżej o współfinansowaniu tej działalności przez państwo (Meklemburgia-Pomorze Przednie, Węgry, Brandenburgia), natomiast w przypadku Chorwacji mówi się o tym w związku z normami dotyczącymi współfinansowania usługi publicznej Kościoła.

Interesujące jest też porównanie sposobów waloryzacji omawianych subwencji. W Niemczech kryterium stanowi zmiana poziomu wynagrodzeń pracowników państwowych (zwykle konkretnego kraju związkowego; tylko w przypadku pierwszej umowy z nowym krajem związkowym, tj. z Saksonią, odwołano się do zmiany poziomu wynagrodzeń na całym obszarze nowych krajów związkowych). W Chorwacji punkt odniesienia stanowi zmiana przeciętnego wynagrodzenia wszystkich pracowników (nie tylko państwowych), natomiast na Węgrzech – stopień inflacji.

⁴² W języku włoskim: *le attività di servizio pubblico – le attività „della vita di fede”*; w języku węgierskim: *közzszolgálati tevékenység – hitéleti tevékenység*.

⁴³ W języku włoskim: *attività non di servizio pubblico* – jako adnotacja w nawiasach, tych słów brak w tekście węgierskim.

Subwencja, o której mowa, jest przez państwo wypłacana zazwyczaj w ratach miesięcznych (art. 15 umowy z Brandenburgią (2003/2004) uściśla, że mają to być wpłaty uprzednie, a nie wsteczne). W Chorwacji raty subwencji wypłacane są kwartalnie, natomiast na Węgrzech dokonuje się to raz do roku.

PODSUMOWANIE

Analiza projektu ustaw o złagodzeniu krzywd majątkowych wyrządzonych kościołom i innym związkom wyznaniowym w czasie niewoli, o uregulowaniu relacji majątkowych między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi oraz o zmianie niektórych ustaw, przygotowanego w 2008 r. przez rząd Republiki Czeskiej, a także jej zestawienie z postanowieniami umów konkordatowych zawartych przez Stolicę Apostolską z państwami postkomunistycznymi, pozwalają na wyprowadzenie następujących konkluzji:

- W ramach poszukiwania wykonalnego i relatywnie sprawiedliwego rozwiązania zawsze konieczne jest respektowanie zasady wzajemnego konsensusu; zmusza to jednak do odważnych kompromisów nawet tam, gdzie może to być społecznie i politycznie niewygodne (przynajmniej w perspektywie krótkoterminowej, na przykład wobec toczącej się rywalizacji partii politycznych).
- Postulat stabilności wypracowywanego rozwiązania wymaga odwołania się do zasady układowej; może się to dokonać w drodze umowy konkordatowej (jeśli chodzi o Kościół katolicki) i umów prawa krajowego (zawartych z innymi związkami wyznaniowymi), możliwe jest jednak również wykorzystanie ustawy przewidującej obowiązek zawierania umów cywilnoprawnych pomiędzy państwem oraz poszczególnymi Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi (to właśnie rozwiązanie wykorzystano w omówionym projekcie ustawy).
- Rewindykacja krzywd majątkowych wyrządzonych Kościołowi katolickiemu i innym związkom wyznaniowym w okresie komunistycznym powinna stanowić kombinację restytucji naturalnej oraz rekompensaty finansowej.

- Działalność kościołów i innych związków wyznaniowych finansowana jest zawsze z kilku źródeł. Konkretnie rozwiązanie obowiązujące w danym państwie, powinno respektować tradycję historyczną i prawną, a także warunki socjalne i religijne poszczególnych państw. Uwzględnienie tych uwarunkowań jest szczególnie istotne przy ewentualnym wprowadzeniu podatku kościelnego lub asygnacji podatkowej. Te reguły zostały odpowiednio wzięte przy przygotowywaniu omówionego projektu ustawy.
- Kościelna działalność użyteczności publicznej jest zwykle subwencjonowana w tym samym stopniu co analogiczna działalność instytucji państwowych lub samorządowych. Nie wspomina się o tym w projekcie z 2009 r., ale przedstawiona zasada – wynikająca w Republice Czeskiej z innych ustaw – jest przez projekt ustawy w pełni respektowana (o czym mówi się wyraźnie w raporcie uzasadniającym).
- System finansowania Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych obejmuje również ulgi fiskalne; ich miara zawsze jest określona przez przepisy ustaw państwowych, a ich istnienie tylko wyjątkowo jest potwierdzane w umowach konkordatowych. Również te rozwiązania – uwzględnione w innych ustawach Republiki Czeskiej – są w omówionym projekcie w pełni respektowane (wyraźnie jest o tym mowa w raporcie uzasadniającym).
- Miarę bezpośredniej subwencji przeznaczonej na *stricte* religijną działalność kościołów i innych związków wyznaniowych określa nie tylko tradycja historyczna i prawna poszczególnych państw, ale przede wszystkim skala restytucji upaństwowionych uprzednio dóbr kościelnych. Najbardziej konsekwentne są nowe kraje związkowe RFN. Drogą umowy konkordatowej zobowiązały się one do skonkretyzowanej subwencji państwowej, kompensującej tytuły dotacyjne przejęte w przeszłości przez państwo (przede wszystkim patronaty). W Republice Czeskiej zmierza się do klarownego rozdziału majątkowego kościołów i innych związków wyznaniowych od państwa, drogą stopniowego obniżania ich bezpośredniego finansowania z budżetu państwa. Trudno uznać, że jest to rozwiązanie w pełni sprawiedliwe. Polityka jest jednak tylko sztuką realizowania tego, co możliwe.

W konkluzji można stwierdzić, że proponowana ustawa o majątku i finansowaniu kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Czeskiej, której projekt został opracowany w 2008 r., odpowiada przeciętnym standardom prawnym obszaru europejskiego, a tylko w niektórych punktach jest bardziej restryktywna. Odrzucenie tego projektu w Izbie Poselskiej czeskiego Parlamentu w 2009 r. było konsekwencją gier politycznych. Na mocne podkreślenie zasługuje natomiast fakt, że treść tego projektu została opracowana w drodze porozumienia wszystkich zainteresowanych związków wyznaniowych. Określone w tym trybie założenia będą musiały być uwzględnione przy każdym przyszłym rozwiązywaniu trudnej kwestii rewindykacji majątków kościelnych oraz ich finansowania. Do tych założeń należą:

- kompensacja parcyjnalna tylko niektórych krzywd majątkowych,
- kombinacja bardzo ograniczonej restytucji naturalnej z przeważającą rekompensatą finansową,
- podział rekompensaty finansowej między kościoły i inne związki wyznaniowe nie według wartości majątków wywłaszczonych (to znaczyłyby 98,5% dla Kościoła katolickiego), ale według reguł umownych (w 2008 r. przyjęto, że Kościołowi katolickiemu przypadłoby 83% całościowej rekompensaty; jej pozostała część – innym związkom wyznaniowym),
- kombinacja ustawy państwowej i majątkowych umów bilateralnych (które prawdopodobnie będą musiały mieć charakter umów cywilnoprawnych) w Republice Czeskiej nie tylko bowiem nie ratyfikowano umowy konkordatowej, która została podpisana w 2002 r., lecz także brakuje podstaw prawnych dla zawierania umów prawotwórczych z innymi związkami wyznaniowymi,
- kontynuowanie pośrednich sposobów finansowania Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych zgodnie z obowiązującymi ustawami,
- kontynuacja i rozwój współpracy realizowanej w poszczególnych dziedzinach opartej na trójstronnym uzgodnieniu kompetentnych organów państwowych (zwykle właściwego ministra), Konferencji Biskupów Czech oraz Ekumenicznej Rady Kościołów w Republice Czeskiej.

A PROPOSAL OF THE 2008 ACT ON THE PROPERTY AND FINANCING
OF CHURCHES AND RELIGIOUS DENOMINATIONS IN THE CZECH REPUBLIC
IN THE LIGHT OF THE BINDING CONCORDAT AGREEMENTS
WITH POST-COMMUNIST STATES

Summary

The article presents the proposals of the law on property settlement with churches and religious denominations and on their financing prepared by the government of the Czech Republic in 2008, especially in comparison with actual concordat agreements between the Holy See and post-communist states.

The article briefly discusses the existing legislation on this matter since 1918 (since the origin of Czechoslovakia), and accurately describes the history of the formation and debating of the proposal of the law on property settlement.

The main issue is the analysis of the proposed law and its comparison with actual concordat treaties with post-communist states in individual areas: types of juridical solution (state law, concordat agreement, treaties with other churches), property settlement (combination of a limited reinstatement of goods and of a defined financial compensation), direct and indirect financing of churches, fiscal benefits.

Although the proposed law has been rejected by a special commission (created by the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic in June 2008) during its final session in March 2009, we can state that on the one hand the proposed law corresponds with the usual democratic European standards; on the other hand, there have been some fundamental axioms founded for any legal solution to the crucial problem of church property and financing based on common consent of all 17 respective churches and religious denominations in the Czech Republic.

Translated by Damián Němec